

Є.П. Картузов (Європейський університет, м. Київ, Україна)
**МЕТОДИ ОЦІНЮВАННЯ РІВНЯ ФІНАНСОВОЇ
БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА**

У статті викладено результати досліджень у сфері фінансової безпеки підприємств (ФБП) у контексті методів оцінювання її рівня. Викладено думку фахівців з цього напрямку та наведено конкретні приклади розрахунку для економічно обгрунтованого вибору захисту підприємств в той чи інший спосіб. Запропоновано алгоритм оцінювання (аналізу) рівня ФБП, що базується на комплексному підході.

Ключові слова: безпека, економічна безпека, фінансова безпека підприємства.

Форм. 5. Табл. 1. Літ. 18.

Є.П. Картузов (Європейський університет, г. Киев, Украина)
**МЕТОДЫ ОЦЕНИВАНИЯ УРОВНЯ ФИНАНСОВОЙ
БЕЗОПАСНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ**

В статье изложены результаты исследований в сфере финансовой безопасности предприятий (ФБП) в контексте методов оценивания ее уровня. Изложено мнение специалистов по этому направлению и приведены конкретные примеры расчета экономически обоснованного выбора защиты предприятий тем или иным способом. Предложен алгоритм оценивания (анализа) уровня ФБП, который базируется на комплексном подходе.

Ключевые слова: безопасность, экономическая безопасность, финансовая безопасность предприятия.

Y.P. Kartuzov (European University, Kyiv, Ukraine)
**METHODS OF ESTIMATING THE LEVEL
OF FINANCIAL SECURITY AT AN ENTERPRISE**

The article presents the results of the research in the field of financial security of enterprises in the context of methods for its levels estimation. Experts' opinions in this relation are presented, and certain examples are provided to demonstrate the calculations for the economically grounded choice of enterprises protection by this or that method. An algorithm for estimation (analysis) of the financial security level basing on the complex approach is offered.

Keywords: security; economic security; financial security of an enterprise.

Постановка проблеми. Розробка методів оцінювання фінансової безпеки підприємства має важливе методологічне значення, пов'язане з необхідністю майже щоденного знання свого фінансового стану і завдяки цьому – підтримання в ринкових конкурентних умовах його належного рівня. Оцінювання рівня фінансової безпеки підприємства важливе також при отриманні кредитів від зовнішніх джерел інвестування, тому стає зрозумілим, що якщо підприємство з незадовільним станом фінансової безпеки звернеться за кредитом до таких джерел, насамперед перевірять його ліквідність, яка досягається завдяки скоординованим діям усіх підрозділів. Тому важливим елементом управління фінансовою безпекою підприємства стає об'єктивне і своєчасне визначення її рівня.

Аналіз останніх досліджень. Якщо на рівні держави методи оцінки фінансової безпеки вже розроблено, то на рівні підприємства це питання залишається дискусійним. В Україні та світі проблемами економічної і фінансової безпеки на рівні держави та підприємства займалися І.А. Бланк [1], Т.М. Гладчен-

ко [3], Л.І. Донець [5], К.С. Горячева [8], А.А. Драга [6], М.М. Єрмошенко [7; 8], В. Забродський [9], С.М. Ілляшенко [11], В.А. Ліпкан [12], В.П. Мак-Мак [13], Е.А. Олейников [14], К. Уолш [15], А.О. Єпіфанов [16], В.В. Шликов [17] та інші.

Практики і теоретики пропонують різні підходи до захисту і побудови фінансової системи безпеки для підприємства. Це, насамперед, стосується вибору критеріїв оцінювання фінансової безпеки підприємства, системи показників (індикаторів), що її характеризують, і методичних підходів до визначення рівня фінансової безпеки.

Невирішені раніше частини загальної проблеми. Поза увагою дослідників залишилися такі проблеми, як взаємовплив фінансової безпеки держави і підприємства, місце і вплив міжнародних фінансових організацій на стан економічної й фінансової безпеки підприємства як ланки економіки країни, зростання поінформованості підприємств про свої можливості і способи захисту від фінансового свавілля з боку різних людей і фінансових установ.

Мета дослідження. Дослідження методів оцінювання рівня фінансової безпеки на підприємстві та визначення видів таких методів. Розробка рекомендацій у вигляді алгоритму дій стосовно стратегічного аналізу підприємства на здатність протидіяти фінансовим загрозам від негативних зовнішніх чинників впливу.

Основні результати дослідження. Проведений аналіз методів оцінювання рівня фінансової безпеки підприємства, наведених у науковій літературі, показав, що існують різні підходи до цього питання. Так, індикаторний підхід передбачає порівняння фактичних значень показників фінансової безпеки з пороговими значеннями індикаторів її рівня [3; 4]. Під пороговими значеннями індикаторів фінансової безпеки розуміють їхні граничні величини, недотримання яких призводить до формування негативних тенденцій (виникнення загроз) у сфері фінансової безпеки. За такого підходу найвищий рівень фінансової безпеки підприємства досягається за умови, якщо вся сукупність індикаторів знаходиться в межах порогових значень, а порогове значення кожного з індикаторів досягається не на шкоду іншим і має обґрунтований фінансовий підхід. Цей підхід слід визнати правильним і виправданим. У той же час використання цього підходу залежить в основному від визначення порогових значень, які залежать від стану зовнішнього середовища, на яке підприємство майже не може впливати, а тільки пристосовуватися до його умов. Крім того, дуже важко визначити для підприємств ці порогові рівні, до того ж, вони будуть різними для кожного окремого підприємства.

Ресурсно-функціональний підхід до визначення рівня фінансової безпеки включає такі методи:

а) вимір стану фінансової безпеки на основі оцінювання рівня використання фінансових ресурсів за спеціальними критеріями – власні фінансові ресурси і позикові фінансові ресурси;

б) оцінювання рівня виконання функцій – забезпечення високої фінансової ефективності діяльності підприємства, його фінансової стабільності і незалежності. Такий підхід є дуже широким, оскільки, по-перше, у цьому разі процес забезпечення фінансової безпеки ототожнюється фактично з усією

діяльністю підприємства і, по-друге, зводиться до оцінювання використання ресурсів на підприємстві.

Наприклад, С.М. Ілляшенко пропонує оцінювання рівня фінансової складової економічної безпеки підприємства виконувати на основі аналізу його фінансової стабільності, ступінь якої визначається з урахуванням достатності оборотних коштів (власних або запозичених) для здійснення виробничо-збутової діяльності [11]. Це вузький підхід до оцінювання рівня фінансової безпеки підприємства. Крім оборотних коштів, у фінансовій діяльності підприємства задіяні власний основний капітал, прибуток, інвестиції, цінні папери тощо.

С.М. Ілляшенко виділяє 5 рівнів фінансової безпеки підприємства:

1. Абсолютний (для функціонування підприємству достатньо власних оборотних коштів).
2. Нормальний (підприємство обходиться власними джерелами формування запасів і покриття затрат).
3. Хиткий (підприємству недостатньо власних оборотних коштів і воно залучає середні й довгострокові позики і кредити).
4. Критичний (крім власних оборотних коштів, середньо- й довгострокових позик і кредитів, залучаються ще й короткострокові).
5. Кризовий (підприємство знаходиться на межі банкрутства) [11].

Аналізуючи наведені критерії і факти, можна зробити висновок про те, що абсолютний і нормальний рівні фінансової безпеки у цьому випадку – це одне й теж і їх недоцільно відокремлювати один від одного, оскільки вони нічим між собою не відрізняються.

Зрозуміло, що чим вищий рівень забезпеченості комерційної діяльності фінансовими ресурсами, тим вищим є і рівень фінансової безпеки підприємства. Але слід зробити певне застереження: рівень безпеки має бути оптимальною величиною, інакше спостерігається неефективне використання фінансових коштів за дуже високого рівня фінансової безпеки.

На думку С.С. Герасименка, Н.А. Головача, більш обґрунтованим є оцінювання фінансового стану підприємств на основі використання методу побудови узагальнюючих показників з використанням моделей дискримінантного аналізу, а саме, поділ об'єктів на дві групи:

- 1) з добрим фінансовим станом (не банкрути);
- 2) з поганим фінансовим станом (банкрути) [2].

Слід зазначити, що при визначенні рівня фінансової безпеки підприємства варто застосовувати класифікацію ризиків комерційної діяльності, запропоновану М.М. Єрмошенком:

- 1) неризикова зона;
- 2) зона припустимого ризику (ризик втрати розрахункового прибутку);
- 3) зона критичного ризику (ризик втрати розрахункової виручки);
- 4) зона катастрофічного ризику (ризик втрати усього майна, тобто банкрутство) [8].

Відповідно до такого підходу, можна виділити 4 рівні фінансової безпеки підприємства:

- нормальний рівень – для забезпечення фінансової безпеки достатньо власних фінансових коштів;

- нестабільний рівень – для забезпечення фінансової безпеки підприємству потрібні, крім власних фінансових коштів, ще й залучені;
- критичний рівень – для забезпечення фінансової безпеки підприємству недостатньо власних і залучених фінансових коштів;
- кризовий рівень – підприємство визнане банкрутом.

Також існує підхід, заснований на використанні критерію «мінімум сукупного збитку, який наноситься безпеці» [8; 17]. Конкретизацією такого підходу виступає прийняття у вигляді критерію особливої граничної риси як ознаки критичного або порогового стану соціально-економічної системи, за межами якої виникає загроза або навіть фактично здійснюється деградація і руйнування цієї системи.

Для визначення таких порогових значень пропонується:

- а) розглянути основні умови функціонування системи;
- б) виділити найважливіші показники, які характеризують ці умови;
- в) визначити чинники дестабілізації системи;
- г) оцінити можливості заміщення різних за характером і наслідками критичних ситуацій (загрози, ризики);
- д) виявити шляхи запобігання загрози безпеці і підтримання стабільності.

У праці Е.А. Олейникова [14] пропонується розраховувати частковий функціональний критерій фінансової складової економічної безпеки підприємства таким чином:

$$ЧФК = Y_B / (З + Y_0) \rightarrow \max, \quad (1)$$

де *ЧФК* – частковий функціональний критерій забезпечення фінансової складової економічної безпеки підприємства; Y_B – сукупний відвернений збиток за фінансовою складовою економічної безпеки підприємства; *З* – загальні понесені підприємством затрати на реалізацію заходів із забезпечення фінансової складової економічної безпеки підприємства; Y_0 – загальний понесений підприємством збиток за фінансовою складовою економічної безпеки підприємства.

При цьому стверджується, що розраховане таким способом значення часткового функціонального критерію фінансової складової економічної безпеки підприємства відображає загальну ефективність заходів із забезпечення фінансової складової, які вживаються з метою відвернення можливих збитків від негативних впливів. Більше того, вважається, що даний індикатор є сукупним показником «фінансового здоров'я» підприємства і потенціалу його корпоративного росту [14].

Наведені при цьому підході критерії дуже складно розраховувати через відсутність необхідних для цього бухгалтерських і статистичних даних. Для використання даного підходу необхідно вести додатковий облік, без якого такий показник можна розраховувати лише експертним шляхом, що має свої невисокі межі точності і суб'єктивний характер.

Підхід заснований на оцінюванні загального стану фінансової діяльності підприємства, тобто для оцінювання рівня ФБП пропонується використовувати параметри загального стану фінансової діяльності. Скористаємося тим, що, як було наведено вище, поняття «сталість (стійкість)» і «фінансова безпека» підприємства є близькими.

У праці В.М. Зарубинського і Н.С. Зарубинською рівень фінансової складової економічної безпеки пропонується оцінювати набором коефіцієнтів, які характеризують власне фінансовий стан підприємства. Сюди віднесено коефіцієнти ліквідності оборотних коштів, швидкості ліквідності оборотних коштів, обороту товарних запасів, ефективності використання абсолютних активів, імовірності банкрутства, точки беззбитковості [10].

Такий підхід до визначення рівня фінансової безпеки підприємства можна прослідкувати і в праці І.А. Бланка [1], де оцінювання рівня фінансової безпеки здійснюється через аналіз значної сукупності фінансових коефіцієнтів.

Далі пропонується проводити інтегральний фінансовий аналіз («модель Дюпона», об'єктно-орієнтована система інтегрального аналізу формування чистого прибутку, система портфельного аналізу), але вже практично не застосовуючи наведені вище індикатори фінансового стану підприємства.

Слід зазначити, що за допомогою цих методів оцінюється не сам рівень фінансової безпеки підприємства, а власне стан фінансової діяльності, що далеко не одне й те ж. Крім того, за такого методичного підходу немає інтегрального показника, який характеризував би в цілому стан фінансової діяльності підприємства. Що стосується використання точки беззбитковості для оцінювання рівня фінансової безпеки підприємства, то такий підхід варто застосовувати для оперативного оцінювання і прогнозу на майбутнє.

У процесі забезпечення фінансової безпеки підприємства слід враховувати сформульований у вітчизняній літературі «закон збалансованості фінансової системи» [8].

Основні положення, які безпосередньо стосуються забезпечення належного рівня ФБП, такі:

1. Кожна фінансова система є максимально стійкою за умов дотримання рівноваги між внутрішніми та зовнішніми фінансовими загрозами, що може також обумовлювати її динамічний розвиток (це стан належного рівня фінансової безпеки).

2. Початково фінансова система є збалансованою та залишається такою до моменту впливу на неї будь-яких внутрішніх і зовнішніх загроз (це також належний рівень фінансової безпеки).

3. При впливі на фінансову систему, яка перебуває у стані рівноваги, конкретної загрози, що порушує рівноважний фінансовий стан, рівновага прагне зміститися у напрямку послаблення зовнішньої загрози, стимулюючи таким чином фінансові процеси (рівень фінансової безпеки підприємства знижується).

4. У випадку фіксації стійкого недосягнення рівноважного стану між внутрішніми і зовнішніми загрозами у фінансовій системі настає етап прояву явища дисбалансу (що призводить до небезпечного фінансового стану).

5. Динаміка відображення закону збалансованості фінансової системи на довготривалому часовому проміжку в цілому підпорядковується циклічності складних економічних систем.

У формальному виразі закон збалансованості фінансової системи має такий вигляд:

$$\Phi C_{pвз} = \Phi C_{pзз}, \quad (2)$$

де $\Phi C_{pвз}$ – рівень внутрішніх загроз фінансовій системі; $\Phi C_{pзз}$ – рівень зовнішніх загроз фінансовій системі.

З наведеного можна зробити висновок: якщо в процесі здійснення фінансової діяльності на підприємстві дотримуються вимог закону збалансованості, то рівень фінансової безпеки знаходиться на належному рівні.

У західній фінансовій науці сформульовано так зване «золоте правило фінансування», яке в методологічному плані може застосовуватися для оперативного аналізу стану фінансової безпеки підприємства.

Метод «золотого правила фінансування» як один із способів перевірки належного рівня фінансової безпеки підприємства полягає в тому, що фінансовий капітал має бути залучений на строк, не менший за той, на який капітал заморожується в необоротних та оборотних активах підприємства [8]. Дотримання вимог цього правила забезпечує, як правило, достатній рівень фінансової безпеки підприємства.

При дотриманні «золотого правила фінансування» фінансова безпека забезпечується, якщо:

- інвестований капітал у передбачені строки вивільняється в результаті комерційної діяльності;
- наявною є можливість пролонгації строків повернення фінансового капіталу;
- платежі, строк оплати яких настав, можна здійснити за рахунок надходжень від операційної та інвестиційної діяльності.

При використанні «золотого правила фінансування» для оперативної оцінки рівня фінансової безпеки слід враховувати дві умови у вигляді формул, які виражають його зміст:

$$A_{дс} / П_{дс} \leq 1; \quad (3)$$

$$A_{кс} / П_{кс} \geq 1, \quad (4)$$

де $A_{дс}$ – довгострокові активи; $П_{дс}$ – довгострокові пасиви; $A_{кс}$ – короткострокові активи; $П_{кс}$ – короткострокові пасиви.

Це правило можна застосовувати не тільки для аналізу стану фінансової безпеки підприємства, але й при його плануванні.

Другим методом, який можна застосовувати для оперативного моніторингу стану фінансової безпеки підприємства (щоденного, тижневого, декадного аналізу), є діапазон (оперативний резерв, запас – safety margin) фінансової безпеки, який можна розраховувати за такою формулою:

$$P_{ф.б} = (OP_{п} - OP_{т.бз}) / OP_{п}, \quad (5)$$

де $OP_{п}$ – прогнозований обсяг продажів; $OP_{т.бз}$ – обсяг продажів, який відповідає точці беззбитковості.

Чим вищий цей показник, тим безпечнішим є стан фінансової діяльності підприємства перед негативними загрозами зменшення виручки або збільшення витрат на виробництво і продаж продукції.

Із системи показників, які характеризують стан фінансової діяльності підприємства, слід вибрати ті з них, які відповідають таким вимогам:

- за можливості алгоритм і формули розрахунку мають бути простими в обчисленні й зрозумілі;
- повинні бути суттєвими і значимими;
- базуватися на чинній бухгалтерській і статистичній звітності, а якщо є наявності, то й на оперативному обліку;
- бути оперативними для відповідного реагування на стан фінансової безпеки;
- характеризувати якісний і кількісний стан фінансової безпеки у статичній динаміці;
- повно і комплексно охоплювати всі сторони фінансової діяльності підприємства, адекватно відображати фінансову діяльність підприємства в комплексі;
- характеризувати достатню глибину і широту ретроспективи стану фінансової безпеки на основі постійного моніторингу;
- бути тими з них, які застосовуються в плануванні, обліку й аналізі фінансової діяльності підприємства.

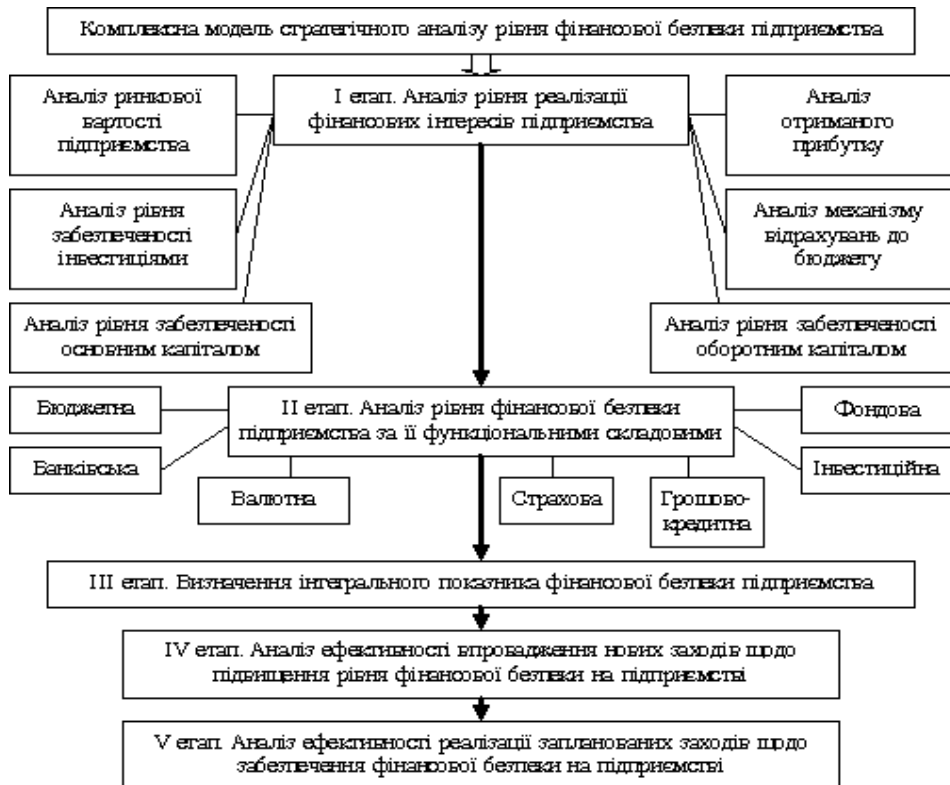

Рис. 1. Алгоритм стратегічного аналізу (оцінювання) рівня фінансової безпеки підприємства [8; 16]

Слід використовувати дві групи показників фінансової безпеки підприємства:

- показники, які характеризують рівень ФБП станом на певний час;
- показники, які характеризують сукупність чинників, що впливають на рівень фінансової безпеки (для аналізу й оцінки рівня впливу чинників на стан ФБП).

Ця інформація є рухомою, її склад буде постійно змінюватися залежно від складу і рівня впливовості виявлених чинників, які діють в аналізованому періоді на стан ФБП.

Ці показники виступають у вигляді абсолютних і відносних величин. Такі індикатори є вхідною інформацією, на якій має базуватися процес стратегічного планування фінансової безпеки.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Сучасний етап розвитку економіки в Україні та світі зумовлює необхідність прийняття досить складних рішень з боку керівництва щодо способу побудови захисту свого підприємства від негативних чинників зовнішнього середовища та дій конкурентів. Проаналізовані методи і способи захисту нададуть можливість керівництву підприємств обирати найбільш прийнятний для них й економічно обґрунтовану в конкретній ситуації модель. Для проведення стратегічного аналізу рівня фінансової безпеки підприємства пропонується використовувати алгоритм проведення оцінювання (аналізу) рівня ФБП, який відрізняється комплексним підходом і передбачає такі етапи (рис. 1).

Перспективи подальших розвідок полягають у детальнішому розгляді питань, пов'язаних з аналізом механізму управління фінансовою безпекою підприємства, визначенням фінансової безпеки підприємства, визначенням впливу ризиків і загроз на стан фінансової безпеки підприємств.

1. *Бланк І.А.* Управление финансовой безопасностью предприятия. – К.: Эльга, Ника-Центр, 2004. – 784 с.
2. *Герасименко С.С., Головач Н.А.* Передбачення фінансового стану підприємства при оцінці його здатності до продовження діяльності // Актуальні проблеми економіки.– 2003.– №4. – С. 2–4.
3. *Гладченко Т.М.* Економічна безпека підприємницької діяльності // Актуальні проблеми міжнародних відносин: Збірник наук. праць. – Вип. 26. – К.: ВПЦ «Київський університет», Інститут міжнародних відносин, 2001. – С. 295–299.
4. *Дмитрієва М.Ю.* Безопасность финансового рынка России // www.sbcinfo.ru.
5. *Донець Л.І., Ващенко Н.В.* Економічна безпека підприємництва: Навч. посібник для студентів вищих навч. закладів. – К.: 2008. – 239 с.
6. *Драга А.А.* Обеспечение безопасности предпринимательской деятельности. – М., 2008. – 304 с.
7. *Єрмошенко М.М.* Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення. – К.: КНТЕУ, 2001. – 309 с.
8. *Єрмошенко М.М., Горячева К.С.* Фінансова складова економічної безпеки: держава і підприємство: Наук. монографія. – К.: Національна академія управління, 2010. – 232 с.
9. *Забродский В., Капустин Н.* Теоретические основы оценки экономической безопасности отрасли и фирмы // Бизнес-информ.– 2008.– №15–16. – С. 35–37.
10. *Зарубинский В.М., Зарубинская Н.С.* Финансовое управление предприятием на основе использования открытой информации // Актуальні проблеми економіки.– 2002.– №12.– С. 31–41.
11. *Ілляшенко С.Н.* Составляющие экономической безопасности предприятия и подходы к их оценке // Актуальні проблеми економіки.– 2003.– №3. – С. 12–19.
12. *Ліпкан В.А.* Безпекознавство: Навч. посібник. – К.: Європ. ун-т, 2003. – 208 с.
13. *Мак-Мак В.П.* Служба безопасности предприятия. Организационно-управленческие и правовые аспекты деятельности. – М., Мир безопасности, 2008. – 160 с.

14. Основы экономической безопасности (Государство, регион, предприятие, личность) / Под ред. Е.А. Олейникова. – М., 2007. – 288 с.
15. *Уолш К.* Ключевые показатели менеджмента: как анализировать, сравнивать и контролировать данные, определяющие стоимость компании / Пер. с англ. – М.: Дело, 2001. – 360 с.
16. Фінансова безпека підприємств і банківських установ: Монографія / За заг. ред. д-ра екон. наук, проф. А.О. Єпіфанова. – Суми: УАБС НБУ, 2009. – 295 с.
17. *Шлыков В.В.* Комплексное обеспечение экономической безопасности предприятия. – СПб, 2007. – 138 с.
18. Экономическая безопасность: Производство – Финансы – Банки / Под ред. В.К. Сенчагова. – М.: Финстатинформ, 2008. – 621 с.

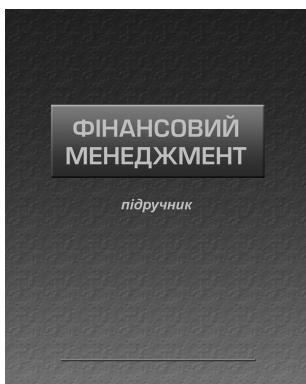
Стаття надійшла до редакції 26.03.2012.

КНИЖКОВИЙ СВІТ

СУЧАСНА ЕКОНОМІЧНА ТА ЮРИДИЧНА ОСВІТА
ПРЕСТИЖНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ

Україна, 01011, м. Київ, вул. Панаса Мирного, 26
E-mail: book@nam.kiev.ua
тел./факс 288-94-98, 280-80-56

Фінансовий менеджмент: Підручник / За наук. ред. д.е.н., проф. М. М. Єрмошенка. – К.: Національна академія управління, 2011. – 506 с. Ціна без доставки – 112 грн.

Авторський колектив: **М. М. Єрмошенко, С. А. Єрохін, М. П. Денисенко, О. А. Кириченко, О. І. Соскін, К. С. Горячева.**

Має гриф підручника від Міносвіти України.

У даному підручнику, котрий дає системне і змістовне уявлення щодо управління капіталом у всіх його формах. Комплекс питань, що стосуються фінансово-кредитних відносин на макро- і мікрорівні з точки зору міжнародних стандартів фінансового розвитку, дозволяє сформулювати у читача глибоке уявлення про взаємозв'язки комерційної діяльності підприємств з державним механізмом регулювання монетарної сфери через розробку і реалізацію фінансової і грошово-кредитної політики в Україні.

Включає тезаурус з більш як 700 понять, використаних у підручнику.

Представляє інтерес для студентів вищих навчальних закладів, наукових працівників, викладачів, аспірантів, практичних працівників, а також усіх тих, хто цікавиться фінансовим менеджментом.